

La investigació formativa en memòria democràtica i educació a la universitat

Núria Padrós-Tuneu*

Núria Simó-Gil**

Josep Casanovas-Prat***

Resum

En aquest article presentem un projecte d'investigació formativa que ha tingut per objectiu conservar i difondre la memòria del professorat que ha estat vinculat a la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la UVic-UCC des de la seva fundació l'any 1977. El projecte s'ha plantejat de forma interdisciplinària entre diverses assignatures i ha implicat estudiants de diferents graus de l'àmbit d'educació. Els i les estudiants han tingut l'oportunitat d'investigar la memòria d'aquests professors i professores a través de les experiències, pensaments, i sentiments plantejats en un diàleg intergeneracional, principalment mitjançant entrevistes. Aquest projecte els ha permès conèixer les trajectòries de persones que formen part d'una generació que va viure la seva infantesa i adolescència durant l'època franquista, la seva joventut durant la transició democràtica, i que van mostrar de diferents maneres, un compromís polític, social i/o educatiu amb el nostre país. En l'article també s'analitzen les potencialitats, les dificultats i els reptes de la investigació formativa en l'aprenentatge d'estudiants universitaris i el paper del professorat que acompanya aquests projectes.

Paraules clau

Memòria democràtica, investigació formativa, memòria històrica educativa, històries de vida, patrimoni educatiu, projecte interdisciplinari

Recepció original: 24 de novembre de 2021

Acceptació: 15 de febrer de 2022

Publicació: 1 de juny de 2022

Introducció¹

Arran de la possibilitat de demanar un ajut al Memorial Democràtic per a dur a terme un projecte de caràcter formatiu a la nostra facultat, un grup de professores i professors vinculats al Museu Virtual de Pedagogia (MUVIP) de la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes (FETCH) i amb el suport del Centre d'Estudis i Recerca en Educació (CRED) de la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya (UVIC-UCC), vam elaborar un projecte de memòria democràtica. No era la primera vegada que treballàvem amb temes de memòria històrica i educativa ja que des del museu es pretén donar valor

(*) Professora del Departament de Psicologia a la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la Universitat de Vic-UCC. Investigadora del Grup de Recerca en Atenció a la Diversitat (GRAD). Adreça electrònica: nuria.padros@uvic.cat

(**) Professora del Departament de Pedagogia a la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la Universitat de Vic-UCC. Investigadora del Grup de Recerca Educativa de la Universitat de Vic (GREUV). Adreça electrònica: nuria.simo@uvic.cat

(***) Professor del Departament de Didàctica de les Arts i de les Ciències a la Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes de la Universitat de Vic-UCC. Investigador del Grup de Recerca Educativa de la Universitat de Vic (GREUV). Adreça electrònica: josep.casanovas@uvic.cat

(1) El projecte *La memòria democràtica a través d'investigar l'experiència educativa. De la proposta a la formació d'actuació en la formació universitària a potenciar la memòria en centres educatius* s'ha dut a terme en el marc de l'ajut concedit pel Memorial Democràtic (Ref. MEM200/20/000019).

a la cultura pedagògica, a la memòria educativa i al patrimoni educatiu, així com també a la possibilitat de col·laborar en la construcció de la identitat pedagògica i professional dels educadors i educadores. És per això que en els últims anys s'han realitzat investigacions, activitats formatives i exposicions relacionades amb la memòria històrica en relació a la Guerra Civil, el franquisme i la transició democràtica a fi de difondre el patrimoni educatiu.

El projecte de memòria a la universitat ha tingut per objectiu investigar la memòria democràtica a través de l'experiència de professorat jubilat de la nostra facultat. L'acció s'ha dut a terme al llarg del curs 2020-2021 i ha consistit en la realització d'entrevistes a professorat jubilat (14 professores i 19 professors) que van treballar a temps parcial o complet a la Universitat de Vic i l'estudi, a partir de fonts diverses, sobre l'experiència educativa i vital de dos professors que havien format part de l'equip però que ja no era possible entrevistar personalment. A l'experiència hi han participat estudiants de 2n curs i de 4rt curs d'Educació Social, de 2n curs del Doble grau de Mestre d'Educació Infantil i Primària, així com de 2n curs del grau en Mestre d'Educació Infantil i del grau en Mestre d'Educació Primària. El professorat implicat en el projecte han estat Isabel Carrillo Flores, Josep Casanovas, Raquel Cercós, Eulàlia Collelldemont, Núria Padrós i Núria Simó.

Les assignatures implicades: Mètodes d'investigació social i Pedagogia social de 4rt curs; Organització d'institucions socioeducatives i Societat i entorn, de 2n curs i Evolució de l'educació contemporània i Psicologia de l'educació, també de 2n curs. Així doncs, el treball que s'ha realitzat ha estat interdisciplinari amb l'objectiu que els i les estudiants siguin capaços de relacionar continguts entre diferents matèries i, especialment, que compreguin que l'estudi sobre la memòria democràtica és transversal i no vinculat, únicament, als continguts històrics, ja que la memòria històrica, com l'educació per la pau i pels drets humans, només es pot abordar de forma holística i interdisciplinària (Cabezudo, 2012). Així mateix, en el plantejament del projecte, també s'ha volgut posar de relleu l'activitat formativa que representa l'intercanvi generacional entre estudiants i professorat jubilat.

El projecte ha unit investigació i docència, entenent la investigació formativa a la universitat com una eina clau en el procés d'aprenentatge amb dues característiques: l'alumnat assumeix el rol investigador i el professorat acompanya la recerca com a part substantiva de la seva funció docent amb la intenció de dinamitzar la pràctica reflexiva (Iriarte, 2019; Restrepo, 2009). El projecte ha possibilitat reconèixer les trajectòries biogràfiques de persones que han format part de la comunitat universitària i ha interpellat a alumnat i professorat implicat en el desenvolupament de l'acció educativa. Les i els estudiants han resseguit els fets viscuts per les persones que han compartit història a la facultat, des de la docència, la investigació o la gestió. Les accions educatives desenvolupades amb el projecte han requerit formació en tècniques de recerca de la memòria oral i promoure una actitud de pensar en la complexitat de les vides particulars, on professió, vocació, activisme s'interrelacionen, i on, en definitiva, s'evidencien les múltiples formes d'habitar el món, davant de possibilitats, compromisos i decisions presents a la vida de cadascú. Els interrogants i inquietuds personals han sorgit de la necessitat de crear ponts entre generacions per comprendre un passat recent i encara present. Alhora ens hem enfrontat al repte d'abordar la memòria amb una mirada complexa i integradora on el límits entre teoria i pràctica es difuminen en la transmissió de l'experiència viscuda i recordada.

Els relats que el professorat jubilat ha narrat s'han construït en relació a la noció d'aprenentatge biogràfic (Delory-Momberger, 2020). L'alumnat ha explorat les experiències d'aprenentatge del professorat, les relacions amb la formació a les institucions educatives (l'escola de la infantesa, els centres formatius de joventut o la universitat), a les feines i al carrer (l'activisme polític i/o social), per resseguir els camins recorreguts d'apropiació dels sabers. Les trajectòries de formació i els aprenentatges s'estructuren en els marcs socials i institucionals i extreuen la seva singularitat d'una interacció única entre el context històric, social i polític viscut durant el franquisme i l'etapa de la transició a la democràcia, i les experiències individuals, és a dir, entre determinacions socio-històriques i història personal (Delory-Momberger, 2020). Tal com afirma Achilli (2017), les memòries es construeixen en els clarobscurs compartits dels records de la feina, de l'educació, de la vida familiar i els compromisos amb la vida social d'altres temps. Així, la memòria oral possibilita el retrobament amb records de la història educativa, social, política i cultural mitjançant la paraula. La veu dona forma a experiències que configuren la realitat històrica d'altres moments i èpoques que han viscut les persones entrevistades (Martí-Puig, 2020).

La recuperació d'experiències i històries personals viscudes en períodes significatius de la història d'un país constitueix una forma d'indagació oberta a fer present el passat i cercar en el present i en el futur les arrels del passat, des d'allò viscut, imaginat o reinventat com a forma de comprensió. La memòria és viva i fràgil amb el pas del temps. Els processos hegemònics es construeixen sobre la memòria i l'oblit (Leite, 2011). Així, conèixer en aquest projecte la construcció de la formació docent del professorat universitari jubilat des de les històries personals de cada una de les persones entrevistades ens possibilita construir diferents mirades i valoracions al voltant del passat viscut.

Volem destacar la força dels relats de vida perquè ens permeten accedir als sentiments i experiències íntimes de l'individu. No es tracta de vivències impersonals sinó que aquestes apareixen encarnades en el rostre i gestos d'una persona concreta. Aquest fet esdevé rellevant des del punt de vista de l'aprenentatge (Corbatón, Martí i Serret, 2016). En aquest sentit compartim amb Rueda (2004) que la construcció de relats de vida –de professorat universitari en el nostre cas– posa en joc, en l'alumnat, processos reflexius sobre com es constitueixen ells i elles com a subjectes individuals, històrics i sobre com són participants i interdependents d'entramats socials i culturals. És a dir, el relat de vida esdevé clau en la construcció de la trajectòria personal, professional i social de cada professor i professora, i obre el repte de comprendre les accions quotidianes relacionades vinculades a maneres de veure i de viure el context polític i social.

En darrer terme, la finalitat dels relats de vida és la de connectar les narratives personals i biogràfiques de professorat i estudiants amb el seu context sociocultural, històric i institucional. Aquesta connexió és el que fa possible, segons Hernández (2011), que allò individual esdevingui col·lectiu, des d'una dimensió doble: en relació a la posició que construeix la persona entrevistada i en la projecció que aquestes subjectivitats adquireixen vinculades a l'experiència docent singular.

El diàleg establert entre professorat jubilat, estudiants i docents promotors del projecte ha reforçat el fer col·laboratiu i ha possibilitat donar cos² a la memòria oral investigada, fonamentada amb l'aprovació de l'avantprojecte de Llei de memòria democràtica del 15 de setembre de 2020 en el qual s'explicita el valor específic de la investigació de la memòria democràtica des de l'educació a les universitats. Destaquem el valor de la memòria quan és percebuda com una experiència oberta de pensament que ens convida al qüestionament subjectiu (Sonlleva, Sanz i Martínez, 2020). Així, la recuperació de la memòria històrica contribueix a la qualitat de la democràcia en tant que la memòria ens ajuda a compartir records i vivències subjectives que contribueixen a construir visions polièdriques de la comunitat.

Dinàmica educativa del projecte

El projecte, realitzat al llarg d'un quadrimestre, ha constatat de tres moments diferenciats:

1. En primer lloc, s'han realitzat sessions formatives amb la intenció de conèixer diferents experiències de reivindicació de la memòria portades a terme a diferents entorns amb passat conflictiu, així com la relació entre memòria i la construcció de la identitat personal i col·lectiva:
  - *La Comisión de la Verdad en Colombia. Declarando la Verdad a la guerra y al Olvido*, de Pedro León Betancur Diaz i Ana Cristina Navarro (Comisión de la Verdad, Colombia)
  - Memòria i educació. Per què i com treballar-la, de Jordi Guixé (Observatori Europeu de Memòries- EUROM, Catalunya)
  - Investigar las violencias, el género, la interseccionalidad de Marda Zuluaga Aristizábal (Universidad EAFIT, Colombia)
  - Cinefòrum amb Carolina Astudillo, directora del documental *Ainhoa, yo no soy ésa* (2018) que els i les estudiants van tenir l'oportunitat de visualitzar abans de la conversa amb la directora.
2. En segon lloc, es van realitzar diversos tallers sobre tècniques d'investigació biogràfic-narrativa. Les trobades de l'alumnat amb el professorat jubilat han requerit de processos formatius i d'acompanyament a través de tallers específics amb els i les estudiants que s'han organitzat al voltant de les següents preguntes:
  - Abans de la trobada: Què volem saber i per què? Com ens vam documentar abans de la trobada? (Vilanou i Planella, 2010) Com situem el recorregut històric amb les dades obtingudes (Rosenberg i Grafton, 2013)?
  - La trobada: Com vam preparar el guió d'entrevista? Quin podia ser el millor espai per a conversar, tenint present les limitacions del moment? Com van plantejar l'espai de conversa que va possibilitar la trobada (López i altres, 2011)? Com podíem visualitzar el passat (Burke, Grosvenor i Norlin, 2014)? Com fer notes de camp escrites o dibuixades (Parareda-Pallarès, 2020) que aportessin sentit?
  - Després de la trobada: Com fer una transcripció de qualitat? Com analitzar i interpretar sense forçar la veu de l'altre a l'hora d'introduir els fils de pensament propis (Hernández,

---

(2) Cercós, R. (2021) en el seminari: Thinking on the educational changes provoked by the past pandemics. An ecological and cultural perspective. UVic-MUVIP-GREUV-CRED.

2011)? Com, a través de la interpretació podem obrir en el passat «possibilitats oblidades, potencialitats avortades, intents reprimits» (Cercós, 2010, p. 58)?

3. I, finalment, el desenvolupament dels resultats del treball d'investigació. En aquest punt, els i les estudiants organitzats en grups de treball han elaborat els següents resultats:

- Línia de vida de cada professor i professora a partir de les dades cronològiques trobades en el material documental i contrastades amb la persona entrevistada.
- Resum i relat de vida de cada persona.
- Reflexió argumentada dels aprenentatges al voltant de les estratègies de recerca utilitzades i de la memòria democràtica de cada professor i professora.

Compartim amb Martí-Puig (2020) que les històries de vida del professorat jubilat ens brinden l'oportunitat de recuperar la història col·lectiva de l'educació a través de la memòria de les seves vivències, records i experiències. Com afirmen Vilanou i de la Arada (2010), es recupera el passat de persones que van participar activament en la construcció de la història social d'una comunitat.

El projecte ha requerit d'una elevada quantitat d'hores d'acompanyament amb els i les estudiants per poder dur a terme el procés en un quadrimestre. Vam comptar amb la complicitat de les persones entrevistades i l'entusiasme dels i de les estudiants a l'hora de compartir la història viscuda. La trobada de cada grup d'estudiants amb el professor o professora ha estat formativa en ella mateixa. En aquest pla cada grup d'estudiants ha reflexionat al voltant del compromís ètic davant del testimoni (Bárcena, 2004) per a garantir l'escolta a l'hora que es creava un clima de confiança i de seguretat afectiva on la conversa pogués ser fluida.

Comptar amb els relats de vida quotidiana reflexionada i vinculada als moments històrics viscuts ha estat una oportunitat formativa que ha creat complicitat intergeneracional i respecte cap a un passat que ara per ara les i els estudiants ja veuen llunyà. Les seves reflexions ens mostren com els ha afectat en les seves vides, tal com expressen alguns grups:

Des de l'Educació Social és clau donar veu a les persones, ja que cada una ha viscut contextos concrets. És imprescindible conèixer el moment que cada persona viu i això comporta conèixer d'allà on ve. Tanmateix, ser conscients del passat ens fa valorar el moment que vivim. Comprendre els canvis que ha viscut la societat, ens ajuda a entendre on estem i saber d'on venim. (TR Alonso, Diaby, Famadas i Llinares, 2020).

El procés d'aprenentatge ha possibilitat conèixer i establir empatia històrica (Doñate i Ferrete, 2019) amb les vides del professorat plenes d'accions educatives i socials que han forjat les seves maneres d'entendre i viure l'educació a la universitat i fora d'ella. Els records relatats formen part de la memòria democràtica del professorat que ha viscut el període franquista durant la seva infantesa i la transició democràtica a la joventut, tal com ens mostra la següent cita extreta del treball d'un grup d'estudiants:

Al llarg de l'entrevista no he pogut evitar fer comparacions respecte a la repressió que va viure la meua família [...]. En tot cas, amb aquesta entrevista he pogut comprovar com la repressió va afectar de forma diferent a les generacions que ho van viure. He sentit moltes coses extremadament dures d'aquella època per part de la meua família, algunes que fins i tot a mi, que no les he viscut en primera persona, no m'agrada parlar-ne. Malgrat això, moltes de les experiències que ens ha comentat m'han resultat completament diferents de les que havia sentit fins ara, fet que m'ha resultat molt interessant, ja que m'han ajudat a crear una imatge més completa d'aquell període tan fosc. (TR Bermejo, Cardona, Peralta i Tormo, 2020)

L'experiència formativa ens ha enfrontat a reptes metodològics i de continguts d'entre els quals destaquem:

- El procés d'atribució de sentit a la tasca encomanada. En alguns casos, especialment a l'inici del projecte, els i les estudiants expressaven els seus dubtes sobre el perquè del projecte i la dificultat d'entendre què se'ls demanava exactament. Ho expressen bé les següents paraules d'un grup d'estudiants:

Abans de començar la recerca per tirar endavant la nostra part del projecte va ser una mica incert, era un treball força diferent dels que estem acostumats a fer. Els primers pensaments van ser: una entrevista?, per què hem de fer una entrevista en el grau d'educació infantil?, no sabem fer una entrevista... I així vam començar tot. Vam començar a investigar sobre la persona que havíem d'entrevistar i a poc a poc ens es sortien possibles preguntes interessants, dubtes que volíem resoldre i experiències que es vivien en aquella època en diferents àmbits de la seva vida. A mesura que vam anar profunditzant en el tema encara ens sortien més preguntes, volíem saber més coses i la feina ja va començar a rodar per si sola, fins que al final vam trobar les preguntes que volíem fer-li el dia de l'entrevista. (TR Bermejo, Cardona, Peralta i Tormo, 2020).

- La complexitat de preparar una entrevista basada en la memòria oral. En el moment de l'elaboració del guió va ser difícil trobar l'equilibri entre la preparació de preguntes focalitzades en la memòria cronològica dels records de la infantesa, joventut i adulta, i l'elaboració de preguntes que permetessin explorar moments històrics. Donar sentit als fets que les persones entrevistades explicaven del passat amb la intenció d'entendre el present i vincular-ho al futur dels nois i noies entrevistadors era un repte que l'alumnat va intentar assolir amb diferents graus d'èxit. En definitiva, el projecte ha evidenciat la dificultat del que implica entrevistar per compartir la memòria de l'altre, en paraules de Bárcena «La memòria és, sobretot, vivència del temps sota la dimensió de l'experiència. El temps històric és un temps no lineal, és un temps discontinu, perquè la història la fem els subjectes» (2004, p. 39). Captar aquesta experiència subjectiva més enllà de la literalitat i contextualitzar-la ha estat un gran aprenentatge.
- La quantitat ingent de dades recollides en els diferents moments del procés de cada una de les persones participants en la investigació. Preguntar-nos com ordenar-les, decidir quines eren les dades més significatives més enllà de l'ordre cronològic i relacionar-les amb fets clau del context socio-històric viscut ha suposat ser capaços de recórrer diferents nivells de complexitat en l'anàlisi i la comprensió de la informació recollida amb molt poc temps per la qual cosa no sempre ha estat possible realitzar-lo de manera satisfactòria.
- L'escriptura dels relats de vida. Els i les estudiants han viscut amb dificultat saber distingir entre el relat recollit a l'entrevista i l'elaboració de la història de vida de cada professor i professora. Tal com apunta Hernández (2011) tractar de posar la veu de la persona entrevistada en context té a veure amb la capacitat narrativa de qui escriu la història i el coneixement que es té del context, entenent-lo, no només des del punt de vista històric, sinó també aprofundint en les referències que utilitza el professorat durant l'entrevista que ajuda a ubicar els referents pedagògics, ideològics, polítics i socials de cada persona entrevistada.
- La complexitat històrica de la memòria democràtica. Les persones entrevistades expliciten en els seus relats la vinculació de la trajectòria singular amb el context social i històric, relatant el gruix narratiu dels records amb les lluites i històries per-

sonals. Així els diferents grups d'estudiants descobreixen fets històrics en els relats de vida del professorat, tal com afirma un dels grups d'estudiants:

Aquest treball, ens ha permès conèixer, a partir de la història de Joan Sala, una part de la seva trajectòria vital com també altres etapes històriques, les quals va anar esmentant al llarg de l'entrevista. Un clar exemple, n'és el franquisme, una etapa històrica que realment no ens queda tan llunyana i que per a moltes persones ha suposat un gran impacte. Tenint present que va ser una dictadura que va afectar en molts àmbits de la vida de les persones, no només aquelles que ho van viure en primera persona, sinó també les generacions posteriors com són els fills, nets i besnets. (TR Corominas, Jurado, Mauri i Padrós, 2020).

Un altre grup destaca com la memòria democràtica es construeix a partir dels records dels diferents àmbits de la vida que desvetllen el compromís polític, educatiu i social del professor entrevistat:

Com anotem també en l'apartat posterior, la construcció democràtica és alhora formació, professió, acció política i social, és un compromís, abasta i tenyeix la vida com s'aprecia de les paraules de Ramon Sitjà: «[...] Recordo les primeres escoles d'estiu... No us podeu imaginar allà al campus de Bellaterra, doncs amb en Raimon per allà al mig cantant, amb en Llach... amb en Llach per allà, amb escriptors... en Miquel Desclot i companyia... Allà va ser una illa de llibertat en una època... en una època diguem-ne clandestina i repressora». (TR Aumatell, Clausell, Giménez i Sánchez, 2020).

O per aquest altre grup d'estudiants què ha suposat reflexionar al voltant de la construcció de la memòria democràtica amb la professora Carme Sanmartí:

Aquesta memòria democràtica s'ha creat i format amb el testimoni d'una dona, professora, investigadora i feminista. D'aquesta manera, hem pogut preguntar, analitzar i relatar, experiències en l'àmbit del feminisme i les dones, en l'àmbit laboral i formatiu, amb una perspectiva educativa, i social i política, cap a un entorn més personal. Hem pogut concloure com l'entorn polític i social del moment, la va influenciar tant en la seva professió com en la seva pràctica com a docent, donant peu a experiències i pràctiques polítiques fruit de la situació que es vivia en aquells anys, al mateix temps, que la seva vida personal i social també es va veure influenciada. (TR Carol, Corral, Correias, Guiteras i Romero, 2020).

Els i les estudiants han descobert que les trames de les vides relatades s'obren pas en la història educativa social i política del franquisme i la transició democràtica i també s'han adonat que per contextualitzar les accions de les persones en els escenaris històrics viscuts calia més temps d'estudi en la història educativa del país. Així mateix, han entès que construir memòria educativa vol dir prendre partit i actuar, com molt bé expressen les paraules d'aquest altre grup quan conclouen que:

[...] cal tenir en compte el paper de l'educació per vetllar pel coneixement de la història silenciada. S'ha de treballar i mantenir la memòria democràtica a Catalunya i al país com a patrimoni que evidencia la resistència i lluita pels drets i les llibertats democràtiques, i l'educació és l'encarregada de recollir l'esperit de millorar la societat. No només és saber el que va passar, sinó també fer i actuar, adoptar pràctiques a partir de la coneixença dels fets per construir una societat democràtica. (TR Colomer, Gimeno, Mas i Ordóñez, 2020).

De fet, després d'hores de dedicació activa, reflexiva i administrativa, el projecte ens ha possibilitat prendre consciència de la força didàctica que ha tingut una investigació formativa i col·laborativa en l'àmbit de la memòria oral. Una activitat didàctica volguement oberta i dinàmica que s'ha plasmat en els aprenentatges que han realitzat estudiants, professorat jubilat i també el grup de recerca promotor.

La difusió dels resultats del projecte

Un dels principals objectius en els processos de memòria democràtica és el de reconèixer els seus protagonistes, però també el de donar-los a conèixer a les generacions posteriors, que no van viure una etapa de repressió ni de gran privació de llibertats, com va ser la dictadura franquista. Es tracta de difondre els resultats, de donar a conèixer

xer, per reconèixer. Les dues produccions principals per a la difusió dels continguts del projecte són l'edició d'uns llibrets amb un resum de les històries de vida de les persones entrevistades i l'elaboració d'un mural que, de forma artística, esdevé un reconeixement a la seva trajectòria educativa i contribueix a la construcció de la memòria educativa de la universitat.

En la investigació universitària sovint hi ha una gran distància entre les recerques realitzades i la seva projecció a la societat en general. Es tracta d'una barrera que separa l'acadèmia de la societat, i que el projecte de memòria democràtica presentat pretén superar. Una de les persones entrevistades, l'arqueòloga Imma Ollich, ho deixa ben clar quan explica el sentit de fer recerca: «una recerca és per a la gent, és per al poble, no és per a tu i la teva satisfacció personal, que evidentment que te'n dona molta, però per a què et serveix?» (TR Ollich, 2020). Una pregunta que també ens fem nosaltres.

Considerem que l'edició dels llibrets permet conèixer de manera breu i sintètica els resultats de la recerca. Es tracta d'un material de caràcter divulgatiu, amb un disseny acurat i visual per captar l'interès del públic i amb pàgines apaïssades per tal d'encabar en dues planes una imatge rellevant de cada persona entrevistada, un eix de vida amb algunes de les dades més significatives de la seva trajectòria vital i la síntesi de la història de vida amb els continguts més rellevants sense caure en una freda biografia enciclopèdica, ni en la simple anècdota. També s'hi ha inclòs, en forma de destacat, cites significatives relacionades amb la persona entrevistada. Els llibrets, pretenen contribuir a la construcció de la memòria educativa de la universitat i esdevenir la porta d'entrada al coneixement sobre les persones entrevistades i la seva memòria. El seu format vol ser un model, una guia en altres projectes similars per altres col·lectius educatius.

De moment s'han editat dos llibrets, el primer que conté les 14 persones entrevistades per l'alumnat del Grau en Educació Social de la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya (Casanovas i altres, 2020). El segon, conté les 19 persones entrevistades per l'alumnat dels Graus en Mestre d'Educació Infantil i Mestre en Educació Primària, així com el del Doble Grau en aquestes dues titulacions. El disseny ha prioritzat aconseguir uns llibrets manejables, poc voluminosos, amb unes agrupacions que permeten donar identitat de grup a cada titulació, ja sigui Educació Social o Mestres. En un futur, esperem que el projecte contribueixi a la identitat de la resta de grups amb l'elaboració de llibrets des d'altres titulacions, com les dels graus en Traducció i Interpretació, Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport, o la més recent a la nostra Facultat el grau en Psicologia.

L'edició d'aquests llibrets s'ha fet en paper, amb l'objectiu de tenir un element material que serveixi de difusió, però que a la vegada sigui també una producció més que configura la memòria de les persones entrevistades i del centre on van treballar. Els llibrets es poden trobar en format digital a la pàgina web del centre (figura 1). També es va realitzar una presentació pública el dia 27 d'octubre de 2021. La valoració que fem d'aquest acte és molt positiva ja que es va posar de relleu l'interès del projecte i l'intercanvi generacional que va potenciar. Així mateix, pensem que va ser un bon reconeixement per a totes les persones que hi van participar i una manera de tancar el cicle que el projecte va iniciar (almenys amb les persones que han format part d'aquesta primera edició).

Figura 1. Coberta del llibret publicat

La segona producció per a la difusió del projecte és un mural artístic, un vinil, instal·lat en una gran paret d'un aula de la FETCH. Un aula que es troba en una planta molt significativa d'aquest centre. En un costat hi ha l'Aula Mercè Torrents on es realitzen actes institucionals i de la comunitat educativa, que porta el nom d'una professora que també forma part de la memòria educativa de la universitat, sobre la seva figura ja en vam realitzar una exposició virtual (Carrillo, Colleldemont i Tort, 2008). A l'altre costat trobem l'aula de Pedagogia i el MUVIP (Museu Universitari Virtual de Pedagogia), on en una paret hi ha un mural amb una cronologia sobre grans pedagogs universals. Una planta, doncs, on s'hi concentren diferents mostres de memòria històrica i educativa.

Aquest nou mural de memòria democràtica és el resultat de voler oferir un model de difusió diferent d'aquest tipus de projectes. Es tracta d'un memorial amb els noms de les persones que s'han inclòs en el projecte *Memòria democràtica, Educació i Universitat*. El mural és una obra artística dissenyada per Jordi Cano i Jordina Bartomeus d'UMEDIA, la unitat de suport multimèdia de la Universitat de Vic, inspirat en una acció artística que es va desenvolupar el curs 2019-2020 en un projecte d'art al carrer sobre «Franquisme i educació a Vic», i també en la línia de vida de destacats pedagogs que en forma de gran mural es troba a l'aula de Pedagogia esmentada. El resultat final vol ser un homenatge a les persones que formen part de la memòria democràtica de la universitat, a través de la seva contribució educativa, amb un disseny artístic que converteix aquest mural en un nou model de difusió.

El lema que titula el mural artístic és «Des de les finestres veiem el professorat que ha deixat petjada educativa», una metàfora que vol establir un diàleg entre el present i el passat, entre una joventut que ha realitzat aquesta investigació i un professorat que contribueix amb els records compartits a fer pública la memòria democràtica de la universitat. Unes finestres pedagògiques, que permeten una ampliació futura, per continuar aquest exercici de coneixement i de reconeixement que té en compte el passat, el present per caminar cap al futur.

Conclusions i reptes de futur

El projecte esdevé una manera de recollir, conservar i difondre la memòria democràtica del professorat que ha format part de la nostra facultat. Els seus relats descabdellen històries d'accions de vida familiar, laboral, social i política que aporten textura narrativa a les seves vides com educadores i educadors, focalitzant la construcció de la memòria democràtica a les darreries del franquisme i inicis del període democràtic. Aquests records, relatats de manera subjectiva, formen part de la idiosincràsia i la manera fer de la universitat de la qual n'han format part.

A les entrevistes realitzades, podem assenyalar eixos que creuen les històries de vida del professorat, com ara les següents:

- Esperit de resistència i/o de lluita davant de situacions de repressió injustes durant els darrers anys del franquisme i la transició.
- Compromís polític i/o social amb la comunitat durant el període de transició democràtica que ha perdurat en el temps en àmbits socials, polítics o amb la comunitat universitària.
- La tasca pedagògica que es nodreix de la militància social, cultural i política amb compromisos col·lectius pel desenvolupament d'una societat democràtica.
- La curiositat per l'estudi i pel món que ens envolta esdevé motor de l'aprenentatge propi i element clau en la relació educativa amb l'alumnat.
- L'educació com a eina per a la millora social a l'escola, al carrer i a la universitat.

L'acció educativa realitzada ha permès aprendre, de forma col·laborativa amb l'alumnat, a investigar investigant. És a dir posant en joc competències investigadores en la indagació dels marcs conceptuals, ètics i personals del tema d'estudi i resolent les dificultats que van anar sorgint durant el procés formatiu i de les quals destaquem:

- La dificultat d'atribuir significat al projecte per part dels i les estudiants, especialment a l'inici del procés formatiu.
- L'aprenentatge de fer preguntes pertinents amb sentit educatiu i contextualitzades amb cada una de les persones entrevistades.
- La dedicació que ha suposat desenvolupar estratègies de treball col·laboratiu entre el professorat implicat per promoure el treball interdisciplinari amb estudiants de diferents cursos.
- La complexitat d'adquirir les competències investigadores necessàries per mantenir rigor en els processos de recollida d'informació i fer el salt interpretatiu en el procés d'anàlisi de les dades recollides.
- La dificultat d'aconseguir redactar la història de vida de cada participant focalitzada en aspectes clau de la memòria democràtica.

Així mateix, el desenvolupament del projecte ha exigít a l'equip promotor ser capaç d'acompanyar processos formatius en recerca educativa de manera sostinguda en poc temps i amb notables diferències pel que fa a l'aprenentatge en investigació (en ser estudiants de 2n i 4art curs de diferents graus). En totes les situacions, fer créixer el rigor

en els processos de recerca educativa, la precisió a l'hora d'analitzar la informació recollida i la comprensió socio-històrica dels fenòmens viscuts pel professorat entrevistat, més enllà de la comprensió temporal, han suposat reptes formatius claus que ens ajuden a pensar com millorar la formació en competències i habilitats investigadores en futur professionals de l'educació. També ens interroguen sobre com podem ajustar millor l'ajuda que oferim als i a les estudiants durant el procés d'aprenentatge, tant en metodologia de recerca com en els continguts que són objecte d'estudi: memòria oral i memòria democràtica sobre educació durant el franquisme, transició i democràcia.

Finalment, formar part d'un projecte que vincula investigació formativa i memòria democràtica ha interpellat al professorat sobre el propi compromís polític, social i educatiu. Ens recorda, una vegada més, que la presa de decisions, també en l'àmbit educatiu, no és mai neutra, sinó ideològica, política i cívica. Per altra banda, ens ha fet partícips d'una determinada manera de fer i entendre l'educació. El projecte ens ha brindat l'oportunitat de recollir el testimoni de persones que han format part de la facultat i conèixer la història viscuda i recordada i, en certa manera, comprendre'ns millor a nosaltres com a docents, pensant el nostre lloc educatiu a la universitat. Fet i fet, les històries de vida permeten, també, aprendre del passat construït per aquells que ens han precedit i, al mateix temps, indagar en la pròpia identitat en el present.

Agraïments

Aquest projecte ha estat possible gràcies a la implicació dels i les estudiants que han format part de l'equip investigador, així com del professorat entrevistat i/o estudiat.

Estudiants participants en el projecte

Grau en Educació Social: Elisabeth Acebal, Ahlame Akaouch, Laura Alonso, Joan Carles Aumatell, Maria Bille, Rofayda Boumazzough, Carla Carol, Maria Caruda, Clàudia Clau-sell, Mireia Coll, Nil Comas, Maria Comerma, Abril Corominas, Yolanda Corral, Lara Correas, Laia De Salsas, Fatou Diaby, Judit Escolà, Mainés Esteve, Laia Famadas, Alba Fernández, Pau Fernandez, Aina Garcia, Berta García, Cristina Garzón, Anna Gateu, Aleix Giménez, Alba Gómez, Clàudia Gomis, Aina Gordillo, Clàudia Guinart, Alba Guiteras, Tamara Hidalgo, Cristina Juanola, Alicia Jurado, Numasetu Konteh, Judit Lahosa, Marta Llastarri, Marta Llinares, Emma Lorente, Laura Lozano, Andrea Márquez, Wenceslau Mas, Cristina Mauri, Paula Moreno, Jose M. Muñoz, Agnès Navarro, Alba Navarro, Gemma Orellana, Paula Padilla, Yonas Padrós, Laura Pérez, Judit Pérez, Clàudia Perostes, Alba Piella, Ariadna Prieto, Carla Pujol, Selene Rivet, Clara Robres, Nagore Romero, Carla Sais, Ènia Sala, Paula Sánchez, Cristina Sánchez, Maria Sierra, Judit Soler, Araidia Vargas, Mireia Vicente, Lena Vilaseca i Clara Viñas.

Graus en Mestre: Arnau Àlvarez, Rebeca Anton, Mireia Armengol, Víctor Arrabal, Elisabet Ausió, David Avilés, Àlex Bañeres, Jordi Bartrons, Sandra Bermejo, Joan Bertrons, Aitana Bitria, Amit Kumar, Anna Bosch, Pol Caballero, Mireia Caixàs, Alba Yuwei Camarells, Andrea Campobadal, Mireia Cardona, Meritxell Coll, Aina Colomer, Núria Coma, Júlia Comellas, Aline Cros, Maria Cruz, Nil Duro, Martina Fabregó, Laura Fusté, Mireia García, Núria García, Joana Maria Garrido, Lluna Gascó, Marta Gimeno, David González, Ayya Grabulosa, Mauro Heredia, Kevin López, Elisenda Luna, Aina Macià, Eric Martínez, Anna Martínez, Queralt Mas, Soulaïmane Masmoudi, Aina Maymó, Marta Masaguer, Javier Miguel, Alba Minguell, Mariona Minobas, Sebastian Marius Moraru, Gerard Mir, Núria Moreno, Martí Ninou, Carla Ordóñez, Marta Parés, Allen Peralta, Júlia Perelló, Adrià

Pérez, Raquel Petit, Thaís Piqué, Anna Planas, Queralt Ponsatí, Mireia Pou, Carla Ramírez, Laura Ramiro, Marta Ramiro, Júlia Ribera, Marina Ridaó, Marina Roca, Eric Rodríguez, Esther Roig, Joan Roure, Vicenç Ruaiç, Queralt Rubio, Marta Sagués, Martí Sala, Laura Sánchez, Isolda Serena, Marta Solà, Núria Soler, Marta Sopena, Berta Suárez, Aura Subirà, Jordi Tormo, Laura Torruella, Gemma Tobarra, Tamara Trindade, Clara Valls, Alex Vázquez, Adriana Vidal, Genís Vidal, Ares Vigatà, Cesc Vila, Neida Vila, Nil Vilaplana, Cristina Voz i Xavier Zorrilla.

Professorat entrevistat i/o estudiant:

Grau en Educació Social: Joan Anguera Picanyol, Consol Blanch Colat, Jaume Carbonell Sebarroja, Miquel Casanovas Prat, Núria Franch Batlle, Ramon Plandiura Vilacís, Carme Rubio Larramona, Joan Sala Baiget, Carme Sanmarti Roset, Ramon Sitjà Domènech, Joan Soler Mata, Jacint Torrents Buxó, Joan Vera Saucedo i Josep Vernis Burés.

Graus en Mestres: Maica Bernal Creus, Montserrat Benlloch Burrull, Jaume Carbonés López, Francesc Codina Valls, Provi Dauí Moreso, Assumpta Fargas Riera, Teresa Feu Vidal, Montserrat Moix Puig, Imma Ollich Castanyer, Miquel Pérez Mas, Pere Pujolàs Maset, Maite Pujol Mongay, Núria Quadrada Damont, Robert Ruiz Bel, Segimon Serralonga Morer, Llorenç Soldevila Balart, Josep Tió Casacuberta, Ricard Torrents Bertrana i Montse Valls Mayans.

Referències

- Achilli, E. (2017) «Construcción de conocimientos antropológicos y coinvestigación etnográfica. Problemas y desafíos». *Cuadernos de Antropología Social*, núm. 45, p. 7-20. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=180952930001> [accés: 7/7/2021].
- Bárcena, F. (2004) «El relat de formació política. Pedagogia de la memòria, bioficció i ètica del testimoni». *Temps d'Educació*, núm. 28, p. 27-53. Recuperat de: <https://raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/126398> [accés: 6/7/2021].
- Burke, C.; Grosvenor, I. i Norlin, B. (eds.) (2014) *Engaging with Educational Space Visualizing Spaces of Teaching and Learning*. Umeå, Learning Department of Historical, Philosophical and Religious Studies.
- Cabezudo, A. (2012) «Educación para la paz: una construcción de la memoria, la verdad y la justicia. Desafío pedagógico de nuestro tiempo en América Latina». *Ciências Sociais Unisinos*, núm. 48 (2), p. 139-145.
- Carrillo, I.; Colledemont, E. i Tort, A. (2008) *Mercè Torrents: L'educació com a projecte vital*. Vic, MUVIP. Recuperat de: <http://repositori.uvic.cat/handle/10854/5043> [accés: 6/7/2021].
- Casanovas, J.; Capdevila, X.; Carrillo, S.; Cercós, R.; Colledemont, E.; Padrós, N. i Simó, N. (2020) *Memòria democràtica, educació i universitat: Educació Social*. Vic, Publicacions de la UVic-UCC.
- Cercós, R. (2010) «La recerca en història oral: una experiència pedagògicohermenèutica», a Moreu, À. (coord.). *Les fonts orals i audiovisuals en la història de l'educació. Innovació i recerca en la docència universitària*. Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 53-61.
- Corbatón, R.; Martí, M. i Serret, A. (2016) «Las Historias de vida como método pedagógico», a Chiva, O. i Martí, M. (Coord.) *Métodos pedagógicos activos y*

- globalizadores. Conceptualización y propuestas de aplicación*. Barcelona, Graó. p. 87-102.
- Delory-Momberger, C. (2020) «Aprendizaje biográfico y formación». *Márgenes, Revista de Educación de la Universidad de Málaga*, núm. 1 (3), p. 6-15. Recuperat de: <https://doi.org/10.24310/mgnmar.v1i3.9770> [accés: 8/7/2021].
- Doñate, O. i Ferrete, C. (2019) «Vivir la Historia: Posibilidades de la empatía histórica para motivar al alumnado y lograr una comprensión efectiva de los hechos históricos». *Didáctica de las ciencias experimentales y sociales*, núm. 36, p. 47-60. Recuperat de: <https://ojs.uv.es/index.php/dces/article/view/12993> [accés: 8/7/2021].
- Gómez, A. (2013) «Les converses: elements per a la història cultural». *Temps d'Educació*, núm. 44, p. 49-61. Recuperat de: <https://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/268248> [accés: 6/7/2021].
- Hernández, F. (2011) «Las historias de vida en el marco del giro narrativo en la investigación en Ciencias Sociales: los desafíos de poner biografías en contexto», a Hernández, F.; Sancho, J. M. i Rivas, J. I. (Coord.) *Historias de vida en educación: biografías en contexto*. Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 13-22. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/2445/15323> [accés: 7/7/2021].
- Iriarte, A. J. (2019) «Fenomenología-hermenéutica de la investigación formativa, hacia el UBUNTU: el sentido de comunidad». *Revista Electrónica Entrevista Académica*, núm. 5, (2), p. 1-18. Recuperat de: <https://www.eumed.net/rev/reea/enero-20/ubuntu.html> [accés: 8/7/2021].
- Leite, A. E. (2011) «Preocupaciones epistemológicas y metodológicas en torno a la construcción de historias de vida», a Hernández, F.; Sancho, J. M. i Rivas, J. I. (Coord.) *Historias de vida en educación: biografías en contexto*. Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 42-46. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/2445/15323> [accés: 7/7/2021].
- López, A.; Porres, A.; Durán, N.; Moltó, Ó.; Díaz, G.; Simó, N. i Valls, M. (2013) «Tránsitos epistemológicos y metodológicos en una investigación sobre el abandono escolar en la Educación Secundaria a partir del encuentro con los jóvenes». *Revista de Educación*, núm. 360, p. 624-644. Recuperat de: <https://doi.org/10.4438/1988-592X-RE-2013-360-215> [accés: 8/7/2021].
- Martí-Puig, M. (2020) «Las Historias de Vida: Identidad docente e Historia de la Educación». *Márgenes, Revista de Educación de la Universidad de Málaga*, 1 (3), p. 314-325. Recuperat de: <https://doi.org/10.24310/mgnmar.v1i3.8216> [accés: 08/7/2021].
- Parareda-Pallarès, A. (2020) *Aprentatge democràtic i ciutadania. La participació de quatre joves d'origen immigrant: una perspectiva narrativa*. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Recuperat de: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/JOVENTUT_documents/arxiu/publicacions/col_aportacions/Aportacions_59.pdf [accés: 8/7/2021].
- Restrepo, B. (2009) «Investigación de aula: formas y actores». *Revista Educación y Pedagogía*, 21(53), p. 103-112.
- Rosenberg, D. i Grafton, A. (2013) *Cartographies of Time: A history of the timeline*. New York, Princeton Architectural Press.
- Rueda, R. (2004) «El mètode biogràfic. La tornada al subjecte i a la interacció com a centre del procés investigador. El relat de formació política. Pedagogia de la memòria, bioficció i ètica del testimoni». *Temps d'Educació*, núm. 28, p. 55-81.

Recuperat de: <https://raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/126399>
[accés: 6/7/2021]

Sonlleva, M.; Sanz, C. i Martínez, S. (2020) «Testimonios de la escuela contemporánea para la formación del profesorado. Una apuesta por la memoria silenciada». *Márgenes, Revista de Educación de la Universidad de Málaga*, 1 (3), p. 250-271. Recuperat a: <https://revistas.uma.es/index.php/mgn/article/view/9478/10341>[accés: 6/7/2021]

Vilanou, C. i De la Arada, R. (2010) «Las fuentes orales y audiovisuales: un nuevo marco para la construcción colectiva de la historia de la educación», a Moreu, À. (Coord.). *Les fonts orals i audiovisuals en la història de l'educació. Innovació i recerca en la docència universitària*. Barcelona, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, p. 25-54.

Vilanou, C. i Planella, J. (2010) «Fonaments històrics de l'educació social: el sentit de la història», a Vilanou, C. i Planella, J. (coords.) *De la compassió a la ciutadania. Una història de l'educació social*. Barcelona, Editorial UOC, p. 23-38.

La investigación formativa en memoria democrática y educación en la universidad

Resumen: En este artículo presentamos un proyecto de investigación formativa cuyo principal objetivo es conservar y difundir la memoria del profesorado que ha estado vinculado a la Facultad de Educación, Traducción y Ciencias Humanas de la UVic-UCC desde su fundación en 1977. El proyecto se ha planteado entre diversas asignaturas y ha implicado a estudiantes de diferentes grados del ámbito educativo. Los y las estudiantes han tenido la oportunidad de investigar la memoria del profesorado a través de las experiencias, pensamientos y sentimientos planteados en un diálogo intergeneracional, principalmente mediante entrevistas. Este proyecto les ha permitido conocer las trayectorias de personas que forman parte de una generación que vivió su niñez y adolescencia durante el franquismo, su juventud coincidió con la transición democrática y que han mostrado de formas diversas su compromiso político, social y/o educativo con el país. En el artículo también se analizan las potencialidades, dificultades y retos de la investigación formativa en el aprendizaje de estudiantes universitarios y el papel del profesorado que acompaña a estos proyectos.

Palabras clave: Memoria democrática, investigación formativa, memoria histórica educativa, historias de vida, patrimonio educativo, proyecto interdisciplinar

La recherche formative en mémoire démocratique et éducation à l'université

Résumé: Dans cet article, nous présentons un projet de recherche formative dont l'objectif a été de conserver et de diffuser la mémoire du professorat qui a été lié à la faculté d'Éducation, Traduction et Sciences humaines de l'UVic-UCC depuis sa fondation en 1977. Le projet a été envisagé de manière interdisciplinaire entre diverses matières et a impliqué des étudiants de différents grades dans le domaine de l'éducation. Les étudiants ont eu l'opportunité de faire des recherches sur la mémoire de ces professeurs à travers les expériences, les pensées et les sentiments envisagés dans un dialogue intergénérationnel, principalement au moyen d'entrevues. Ce projet leur a permis de connaître les parcours de personnes appartenant à une génération qui a vécu son enfance et son adolescence pendant l'époque du franquisme, sa jeunesse pendant la transition démocratique et qui a fait preuve, de différentes manières, d'un engagement politique, social et/ou éducatif dans notre pays. L'article analyse aussi les potentialités, les difficultés et les défis de la recherche formative dans l'apprentissage d'étudiants universitaires et le rôle des enseignants qui accompagnent ces projets.

Mots-clés: Mémoire démocratique, recherche formative, mémoire historique éducative, histoires de vie, patrimoine éducatif, projet interdisciplinaire

Training research in democratic memory and university education

Abstract: This article presents a training research project that aims to preserve and disseminate the memory of teachers involved in the Faculty of Education, Translation and Human Sciences of UVic-UCC since it was founded in 1977. It is an interdisciplinary project between various subjects and involves students of different degrees in the field of education. The students had the opportunity to research the memory of these teachers who told them their experiences, thoughts, feelings and social, political and pedagogical actions through an intergenerational dialogue, mostly through interviews. This project has allowed students to learn about the careers of people who are part of a generation that lived their childhood and adolescence during the times of Franco, their youth during the democratic transition, and who have shown in different ways, a political, social and/or educational commitment to our country. The article also analyses the potential, difficulties and challenges of formative research in the learning of university students, and the role of the teaching staff that accompanies this kind of project.

Keywords: Democratic memory, formative research, educational historical memory, life stories, educational heritage, interdisciplinary project